

Др Нина Планојевић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-8675-7252

Изворни научни рад
УДК: 347.232.1
DOI: 10.46793/UPSSXII.463P

СТВАРИ У ПРОМЕТУ И СТВАРИ ВАН ПРОМЕТА У КОНТЕКСТУ СТИЦАЊА СВОЈИНЕ ОКУПАЦИЈОМ*

Резиме

Ауторка се у раду бави анализом једног од сегмената института окупације (присвајања), а то је питање врста ствари које би могле бити предмет овог начина стицања својине. Како би увела читаоца у тему, она у првом делу рада најпре одређује појам и услове под којима је окупација могућа. У наредним деловима рада, полазећи од неспорног става, који произилази из саме суштине и појма окупације, да њен предмет могу бити само ствари на којима нико нема право својине – тзв. ничије ствари - ауторка разматра два питања. Прво питање је у коју врсту ствари спадају ничије ствари, са посебним освртом на то да ли су предмет окупације ствари у промету или ствари ван промета – око чега у правној теорији постоје супротна мишљења. Друга тема којом се ауторка бави је питање категорија ствари, које се могу сматрати ничијим. У закључном делу рада ауторка сумира резултате својих анализа.

Кључне речи: стицање својине на покретностима; оригинарно стицање својине; објект окупације; ничија ствар; напуштена (дерелинквирана) ствар.

1. Увод

Независно од тога колико се у пракси често дешава, сваки начин стицања својине треба да буде адекватно регулисан. Разлог је јасан: за субјекта који се нађе у позицији потенцијалног стицаоца, као и за суд у случају спора о својини – тај начин прибављања својине је једини релевантан, независно од статистике

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

о његовој учесталости. Зато нема више или мање важних начина стицања својине, већ су сви они подједнако значајни и неопходно је да буду уређени на квалитетан начин.

Ова констатација се односи и на стицање својине окупацијом (*lat. occupatio*), која је у неким ранијим временима¹ по природи ствари била много учесталија него данас. Ипак, окупација ни сада није у потпуности изгубила свој значај, пре свега зато што поред покретних ствари мање вредности људи све чешће напуштају и животиње² – своје кућне љубимце, који се такође сматрају стварима³; па се мора знати да ли је присвајање напуштених и других ствари које не припадају никоме могуће и под којим условима.

Окупација је у готово свим државама Европе већ уређена пре много деценија, па и векова, по правилу у оквиру грађанских законика појединих држава. Нацрт Заједничког референтног оквира (*Draft of Common Frame of Reference*⁴) као једини документ Европске уније (надаље: ЕУ) који уређује и поједине стварноправне институте, међутим, не регулише овај начин стицања својине. Посебним законима својинскоправни односи, па и окупација, регулисани су изнова и у свим државама региона, које су настале распадом некадашње југословенске државе. Изузетак је само домаћа држава, у којој је још увек у примени Закон о основама својинскоправних односа⁵ некадашње СФРЈ из 1980. године (надаље: ЗОСПО), из чијег се назива већ види да његова регулатива није потпуна; а у правној теорији и пракси је указивано и на бројне недостатке у њеној садржини⁶.

¹ О окупацији у римском праву и у Српском грађанском законнику из 1844. видети: Ђорђевић, А., *Окупација (присвојење) као начин прибављања својине*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 4/1906; Станковић, Е., Владетић, С., *Occupatio од римског до савременог српског права*, Правни живот, бр. 10/2018; Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2020, стр. 248; Полојац, М., *Српски грађански законик и одредбе о присвајању дивљих животиња: рецепција изворног римског права*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2/2012; Polojac, M., *Gaius, Hadzic and occupatio of wild animals: classical Roman law in the Serbian Civil Code*, *Fundamina: a Journal of Legal History*, Vol. 20, no. 2/2014; Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад обрађен на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу новембра 2021.

² У вези окупације дивљих животиња: Donahue, Ch., *Noodt, Titius, and the Natural Law School: The Occupation of Wild Animals and the Intersection of Property and Tort*, Satura Robert Feenstra (Hrsg. J.A. Ankum, J.E. Spruit, F.B.J. Wubbe), Fribourg, 1985.

³ О животињама као субјекту и објекту права више: Водинелић, В. В., *Грађанско право - Увод у грађанско право и Отити део грађанског права*, Београд, 2012, стр. 415-416.

⁴ Draft of Common Frame of Reference из 2008. (DCFR), интернет адреса: <https://sakig.pl/wpcontent/uploads/2019/01/dfcr.pdf>.

⁵ Сл. лист СФРЈ, бр. 6/80 и 36/90, Сл. лист СРЈ, бр. 29/96, Сл. гласник РС, бр. 115/05.

⁶ Правна теорија је указивала на доста неадекватних решења ЗОСПО: око дефинисања савесне и законите државине, заштите судржавине, самопомоћи, рока за тражење повраћаја плодова код реивиндикационе тужбе, око публицијанске тужбе, акцесије рокова код одржаја, врста предаје ствари код стицања својине од невласника, начина

Пошто је Србија заинтересована да у будућности постане саставни део ЕУ, то подразумева и усклађивање нашег правног система са стандардима ЕУ. У складу са тим, за Србију је императив да област стварног права изнова регулише на модеран, квалитетан и потпун начин, на чему се већ дуго и ради⁷, јер само за такве стварноправне норме, које одговарају домаћим условима и традицији, има смисла вршити процену о потреби и степену усклађивања са нормама држава ЕУ. Наиме, један велики део европске правничке јавности чврсто стоји на становишту да у стварноправној области идеју унификације⁸ треба заменити идејом постепене и добровољне хармонизације⁹, тј. међусобног усклађивања различитих националних решења држава-чланица ЕУ, у мери у којој је то за њих прихватљиво – што би требало да важи и за државе које су кандидати за чланство, попут Србије. Притом се подразумева да је предуслов хармонизације да национална решења већ постоје, односно да је стварноправна област у одређеној држави законом детаљно уређена, што код нас још увек није случај - јер су уређени само основни својинскоправни односи. Неки правни писци с правом сматрају да би најлошији сценарио био да Србија дочека хармонизовано европско стварно право без адекватне националне регулативе, јер би то значило директну примену правила ЕУ¹⁰ - са чим се морамо сложити.

Имајући у виду наведену ситуацију, јасно је да је неопходно новим прописима код нас адекватно уредити све стварноправне институте, а пре свега све начине стицања својине, у чему правна теорија својим анализама, идејама и предлозима може дати значајну подршку законодавцу. У том циљу, ми се у оквиру пројекта „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“ већ неко време бавимо анализом регулативе различитих начина стицања својине код нас¹¹, указујући на њене добре и лоше стране и

престанка стварних службености итд. О свим овим пропустима више на одговарајућим местима у: Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012.

⁷ Видети: - Преднацрт Грађанског законика Србије, интернет адреса: <http://www.propisi.com/prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html>.; - Нацрт Законика о својини и другим стварним правима Србије, интернет адреса: <http://arhiva.mpravde.gov.rs/cr/news/vesti/zakonik-o-svojini-i-drugim-stvanim-pravima-radni-tekst.html>.

⁸ Рад на Европском грађанском законнику, уз много аргумената за и против ове иницијативе, започео је 1998. године од стране посебне Студијске групе на челу са немачким професором Кристијаном фон Баром (*Christian von Bar*).

⁹ На ову тему више: Николић, Д., *Хармонизација и унификација грађанског права – елементи за стратегију развоја правне регулативе*, Нови Сад, 2004; Николић, Д., *Уједначавање стварног права (путеви и странпутице)*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи, бр. 3/2003, стр. 297–316.

¹⁰ Ковачевић Куштримовић, Р., Лазећ, М., *Грађански законик Србије и право Европске уније*, Правни живот, бр. 11/2007, стр. 426–427.

¹¹ Видети: Планојевић, Н., *Урбана комасација: европски институт у српском праву*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 11, Крагујевац, 2023, стр. 457–469; Планојевић, Н., *Прерада туђе ствари у домаћем*

дајући конкретне предлоге за отклањање уочених недостатака. У овом раду, предмет наших истраживања су одређена питања која се тичу стицања својине путем окупације (присвајања), са циљем да допринесемо њеном бољем и лакшем уређивању будућим стварноправним прописима, како би смо спремно дочекали хармонизацију са прописима других држава ЕУ. У том смислу, посебно ће бити обрађено једно питање, које у овом контексту сматрамо важним, али спорним, а то је: да ли и ствари у промету и оне које то нису могу бити предмет окупације или само неке од њих? У закључном делу рада сумираћемо резултате наших анализа.

2. Појам и услови за стицање својине окупацијом

1. *Појам окупације.* За разлику од појединих начина стицања својине који нису нормирани у домаћим позитивним прописима (попут стицања својине налазом скривеног блага¹²); или оних који јесу нормирани, али старим, превазиђеним подзаконским актима (нпр. ситуација са налазом изгубљене ствари¹³) - окупација код нас јесте регулисана и то у чл. 32 ЗОСПО¹⁴. За овај начин прибављања својине законодавац користи термин окупација, који ћемо и ми користити, а називи који се у литератури у употреби су и присвајање, присвојење, заузимање и сл.

Окупацију бисмо данас у најширем смислу могли одредити као правну радњу, којом се оригинарно стиче својина на одређеним стварима које из различитих разлога немају власника, у тренутку њиховог узимања у државину једностранним актом, са вољом и намером заснивања својине - ако законом није предвиђено шта друго.

2. *Услови за стицање својине окупацијом.* На први поглед се може учинити да је могућност стицања својине окупацијом толико једноставна и лака, да може угрозити гаранцију неповредивости својине и стечена власничка права других лица, јер је за реализацију окупације заправо потребна испуњеност само једног услова: успостављање окупантове државине на одређеној ствари. Ипак,

позитивном праву, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 9, Крагујевац, 2021, стр. 385-406.

¹² Више о томе: Павићевић, А., *Појам скривеног блага*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 2, Крагујевац, 2014; Равићевић, А., *Finding of treasure trove in Comparative law and in future Serbian law*, Law in the process of globalization: Collection of papers contributed on the occasion of 40th anniversary of the Faculty of Law of the University of Kragujevac, 2018.

¹³ Више о томе: Ђорђевић, А., *Налазак изгубљених ствари и блага*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2/2006, стр. 268.

¹⁴ Чл. 32 ЗОСПО гласи: „На покретну ствар коју је њен власник напустио, право својине стиче лице које је узело ту ствар у државину са намером да је присвоји (окупација), ако законом није другачије одређено. На непокретности се не може стећи право својине окупацијом.“

оно што данас, али и кроз историју, стицање својине о коме је реч чини изузетном ситуацијом је чињеница да је оно могуће само уз испуњеност и посебних, додатних услова, а то су: 1) да је у питању законом одређена врста ствари; 2) путем државине, која не може имати било каква, већ само законом предвиђена својства; и 3) од стране законом одређених правних субјеката.

Пошто обим овог рада не дозвољава да се бавимо анализом свих наведених услова, обрадићемо само питање врста ствари које би могле бити предмет окупације, јер у вези њега има различитих мишљења у правној теорији. Оно од чега ћемо у даљим анализама поћи је један неспоран заједнички став, који произилази из саме суштине и појма окупације као начина стицања својине, а то је да предмет окупације могу бити искључиво ствари које нису ни у чијој својини, односно ничије ствари (*res nullius*). У даљем тексту размотрићемо два питања у вези ничијих ствари као предмета окупације: - питање у коју врсту ствари спадају ничије ствари; и - питање које се категорије ствари могу сматрати ничијим.

3. У коју врсту ствари спадају ничије ствари подобне за окупацију?

1. Да би ничија ствар могла бити стечена у својину на било који начин, па и окупацијом, неопходно је најпре да *постоји у садашњем тренутку*, тј. тренутку стицања¹⁵ и да се *сматра стварју у грађанскоправном смислу речи*. Под стварју у грађанскоправном смислу речи подразумева се¹⁶ она ствар која кумулативно има одређена својства, а према мишљењу различитих правних писаца та својства су да је ствар: 1) материјални део природе;¹⁷ 2) који може бити у власти човека¹⁸; 3) ограничен је у простору;¹⁹ 4) чини самосталну и функционалну целину²⁰; 5) разликује се од човека;²¹ 6) може служити

¹⁵ Неки аутори постојање у садашњем тренутку сматрају саставним елементом грађанскоправног појма ствари. Видети: Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004, стр. 71; Бабић, И., Јотановић, Р., *Увод у грађанско право*, Бања Лука, 2018, стр. 145.

¹⁶ Планојевић, Н., Живојиновић, Д., *Промет делова човековог тела у нашим новим прописима и Преднацрту Грађанског законика*, Правни живот, бр. 10/2019, стр. 413-433.

¹⁷ То захтева: Стојановић, Д., *Увод у грађанско право*, Београд, стр. 302; Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999, стр. 6; Бабић, И., *Грађанско право, књ. 2 - Стварно право*, Београд – Нови Сад, 2012, стр. 29; Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2004, стр. 10.

¹⁸ То захтева: Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 6; Стојановић, Д., *нав. дело*, стр. 302; Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. дело*, стр. 11; Живковска, Р., *Стварно право*, књ. 1, Скопје, 2005, стр. 146.

¹⁹ То захтева: Стојановић, Д., *нав. дело*, стр. 302.

²⁰ *Исто*.

²¹ То захтева: Gavella, Н. и др., *Стварно право*, Загреб, 1998, стр. 50.

задовољавању човекових потреба²²; и 7) може бити објекат својине²³ (што не значи да је то право у промету²⁴).

2. У нашој старијој правној теорији²⁵ посебно се наглашава да ничија ствар мора бити и *телесна*, јер бестелесне ствари, тј. права не могу бити својински објекат нити могу бити без титулара, па самим тим не могу бити ни предмет окупације – са чим се слажемо.

3. Поред тога, да би ничија ствар могла бити стечена у својину било којим начином, па и окупацијом, треба да спада у категорију *индивидуално одређених*²⁶ или *индивидуализованих* генеричних ствари, а у складу са начелом специјалности стварног права²⁷.

4. У зависности од државе о којој је реч, окупација је могућа на ничијој ствари која може бити *покретна* или *непокретна*. У нашој и већини других држава данас ничија може бити само покретна ствар, док непокретност не може бити ничија и када остане без власника *ex lege* прелази у јавну својину, па није подобна за окупацију. Због велике вредности непокретности и њиховог великог значаја ово решење би се могло сматрати адекватним. У римском²⁸ или старом српском праву²⁹ непокретности су могле бити ничије, па и предмет окупације; а данас је то могуће у врло малом броју европских држава, попут Швајцарске, па и Немачке³⁰.

5. Ако испуњавају горе наведене услове, предмет окупације неспорно могу бити готово све остале врсте ничијих ствари и то: дељиве и недељиве, потрошне и непотрошне, заменљиве и незаменљиве, просте и сложене ствари, као и производи, плодови и збирне ствари.

²² То захтева: Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. дело*, стр. 10; Gavella, N., и др., *нав. дело*, стр. 50.

²³ То захтева: Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. дело*, стр. 10.

²⁴ То захтева: Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 6; Живковска, Р., *нав. дело*, стр. 146-147; Бабић, И., *нав. дело*, стр. 29; Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010, стр. 6.

²⁵ Перић, Ж., *Специјални део Грађанскога права - Стварно право*, штампано као рукопис по предавањима г. Живојина М. Перића, проф. универзитета, без податка о месту и години издања, стр. 35.

²⁶ Неки аутори својство индивидуалне одређености сматрају саставним елементом грађанскоправног појма ствари. По нашем мишљењу, у питању је само једна врста ствари, које и без тога имају својство ствари у грађанскоправном смислу речи. Видети: Живковска, Р., *нав. дело*, 2005, стр. 147; Gavella, N. и др., *нав. дело*, стр. 50.

²⁷ Више: Стојановић, Д., *Стварно право*, Београд, 1980, стр. 7-8; Попов, Д., Цветић, Р., Николић, Д., *Практикум за грађанско право, књ. 2, Стварно право*, Београд, 1992, стр. 8.

²⁸ Попов, Д., *Стицање права својине окупацијом ствари*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1-2/2008, стр. 362-363.

²⁹ *Исто*, стр. 364-366.

³⁰ У том смислу видети: чл. 658 Швајцарског грађанског законика, интернет адреса: <https://www.swissrights.ch/gesetz/Artikel-658-ZGB-2020-DE.php>; као и пар. 928 Немачког грађанског законика, интернет адреса: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

6. Што се тиче поделе ствари на оне у промету и ван промета, постоје различита мишљења око тога у коју од ових категорија спадају ничије ствари. Зато ће наредни делови нашег рада бити посвећени анализи питања: да ли ничије ствари спадају у категорију ствари у промету или ван промета, па самим тим и на којој се од ових врста ствари својина окупацијом може стећи?

4. Да ли предмет окупације могу бити и ствари у промету и ствари ван промета?

1. У вези питања да ли једна ствар треба да буде у промету или ван промета, да би се на њој могла стећи својина окупацијом, у правној теорији постоје два супротна става. По једном мишљењу³¹ стицање је могуће само ако је у питању ствар која јесте у промету; или бар у ограниченом промету, ако окупант има дозволу која је неопходна за њено присвајање. Неки аутори нешто опрезније констатују да се тешко може порећи тврдња да на стварима које нису у промету или су у ограниченом промету окупант не може стећи својину³². По другом мишљењу³³, посредно израженом, предмет окупације су ствари ван промета. Пошто овако велике разлике у мишљењима око неког питања у правној теорији нису тако честе, покушаћемо да утврдимо у чему је разлог за то.

2. Да бисмо могли заузети сопствени став у вези питања о коме је реч, најпре ћемо одредити шта се подразумева под стварима у промети и стварима ван промета и који је критеријум ове поделе. По општем мишљењу, под *стварима у промету* се подразумевају оне ствари, које могу бити предмет имовинскоправних послова и на којима се може засновати својина³⁴. Када се каже да *ствар* може бити предмет имовинскоправних послова, мисли се на то да *право својине* на њој може бити предмет послова о којима је реч, тј. предмет преноса. То свакако значи да право својине на одређеној ствари *прво мора постојати*, да би затим могло бити пренето.

Ствари које не испуњавају (кумулативно) наведене критеријуме, односно ствари на којима се уопште не може засновати својина; или се она може засновати, али није заснована нити може бити предмет имовинскоправних послова и преносити се - су *ствари ван промета*. У ствари на којима се уопште не може засновати својина, услед чега су ван промета, спадају пре свега јавна добра која су у јавноправном режиму³⁵, а чине их углавном добра у општој

³¹ Перић, Ж., *Специјални део Грађанскога права - Стварно право*, штампано као рукопис по предавањима г. Живојина М. Перића, проф. универзитета, без податка о месту и години издања, стр. 35; Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010, стр. 178.

³² Рашовић, З., *Право својине*, Подгорица, 2024, стр. 610.

³³ Стојановић, *Увод.....*, стр. 304.

³⁴ Стојановић, Д., *исто*, стр. 204; Ковачевић Куштримовић Р., Лазић, М., *нав. дело*, стр. 35.

³⁵ Станковић. О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 14.

употреби (путеви, мостови, тргови...) и природна богатства³⁶. У појединим државама својина се не може заснивати ни на стварима намењеним спровођењу религијског култа³⁷. Ствари на којима се својина може засновати, али се не може преносити, услед чега су такође ван промета, називају се «добрима мртве руке» и данас су реткост³⁸.

3. Имајући у виду наведени критеријум за поделу ствари на оне у промету и ван промета, који је готово општеприхваћен, поставља се питање: у коју категорију треба сврстати ничије ствари – које једине могу бити објекат окупације? Пошто на ничијој ствари својина очигледно не постоји, она свакако није ствар у промету – јер не постоји право на њој које би се могло пренети имовинскоправним пословима. Што се тиче питања може ли се на ничијој ствари својина уопште засновати – одговор је потврдан, под условом да она не спада у категорију јавноправних добара која су у јавноправном режиму. Пошто, да би се једна ствар сматрала стварју у промету, морају бити кумулативно испуњени сви горе наведени услови (и да се на ствари о којој је реч може засновати својина; и да она јесте заснована и може бити предмет даљег преноса), за ничије ствари можемо закључити да оне нису у промету, јер један од тих услова није испуњен: на њима не постоји право који би се могло пренети.

Пошто предмет окупације могу бити само ничије ствари, а оне нису у промету; онда *предмет окупације нису ствари у промету, него оне које су ван промета*, и то не све ствари ван промета, већ једна категорија тих ствари - ничије ствари.

4. Чини се да слично виђење овог питања има и део старије правне теорије³⁹, према којој ствар може бити предмет окупације ако испуњава услов да је телесна и да је подобна да буде предмет својине, мада у тренутку заузимања не сме бити ни у чијој својини. То значи да постоји разлика између ситуације када је ствар ван промета, јер на њој не постоји право својине, ничија је; и ситуације када ствар није подобна да буде предмет својине, јер је за њу таква могућност искључена зато што већ спада у неку од осталих категорија ствари које су ван промета: опште је добро, јавно добро, добро тзв. «мртве руке» и сл.

5. Коначни закључак наших анализа на ову тему је да предмет окупације може бити само телесна ствар која је ван промета (*res extra commercium*), али која припада једној посебној категорији ствари ван промета – ничијим стварима. То су ствари које немају власника и на којима не постоји нечије право својине. За разлику од других категорија ствари ван промета (јавна

³⁶ Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010, стр. 10.

³⁷ Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 14.

³⁸ Код нас је то некада била колонијална земља настала по прописима о аграрној реформи и колонизацији. Више о томе: Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 6.

³⁹ Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 35.

добра, опште добро, свете ствари, ствари намењене религијском култу, добра мртве руке...), ничије ствари јесу подобне да буду предмет својине, па само оне могу бити предмет окупације. Реч је, дакле, о стварима које би могле бити нечије,⁴⁰ што део доктрине назива „општом способношћу ствари да буде предмет својине“, наспрам тзв. „посебне способности ствари да буду објекат присвајања“ – коју регулишу посебни закони за одређене врсте ствари (олупина брода, товар одбачен у море или реку, потонуле ствари...) или за одређене категорије лица у својству окупанта.

5. Које се категорије ствари могу сматрати ничијим?

У ничије ствари начелно спадају две категорије ствари: а) изворно ничије; и б) дерелинквиране (напуштене) ствари.

5.1. Изворно ничије ствари

1. Изворно ничије ствари, као подкатегија ствари без власника, су оне које никада нису биле предмет присвајања. Оваквих ствари је данас све мање. Међу ретким ничијим стварима које се данас могу стећи у својину окупацијом, у хрватској доктрини⁴¹ се издваја нпр. самоникло јестиво биље ако за његово присвајање није потребна дозвола (нпр. дивље јагоде, купине и сл.) или вода захваћена из језера, потока, изворишта или чак атмосферски ваздух.

Као општа добра, ове ствари нису објекат права својине – ни приватне, ни јавне - већ их сви под истим условима могу користити. Општа добра се не могу присвојити, али се у правној теорији сматра да се обновљиви делови материје од којих се конкретно опште добро састоји могу издвојити, те постати предмет окупације.⁴² Тим чином издвајања настаје ствар која је ничија, али је истовремено том радњом и присвојена (окупирана). Пример за то је захваћена обична или лековита вода или ваздух упаковани у одговарајућу амбалажу, који се продају туристима од стране окупанта или које туристи стичу у својину окупацијом.

2. Дивље животиње (дивљи сисари и птице) у слободној природи се у домаћем позитивном праву, за разлику од некадашњег, не сматрају ничијим стварима које се могу слободно присвојити, већ су у јавној својини и налазе се у посебном административном, јавноправном режиму. На њима се може стећи право својине, али особеним начином – ловом и риболовом, на основу

⁴⁰ Више о томе: Gavella, Н., *et alia*, нав. дело, стр. 367.

⁴¹ Gavella, Н. *et alia*, нав. дело, стр. 366; Бабић, И., *Увод у грађанско право и стварно право*, Приручник за правосудни испит, Београд, 2016, стр. 315.

⁴² Исто.

посебних дозвола, издатих од стране надлежних органа и служби и под условима предвиђеним посебним законима.⁴³

За разлику од хрватског права, код нас сличан режим као за дивље животиње важи и за шумске плодове, који не спадају у ничије ствари и не могу се присвојити (окупирати), већ се својина на њима може стећи само брањем уз дозволу корисника или власника шуме.⁴⁴

5.2. Дерелинквиране (напуштене) ствари

5.2.1. Појам и услови за дереликцију

1. Дерелинквиране (напуштене) ствари⁴⁵ су оне којих се претходни власник несумњиво, добровољно одрекао, при чему он више не жели својину на ствари и свесно је одбацује - што манифестује вољним напуштањем њене државине⁴⁶.

Насупрот томе, пример покретних ствари којих се власник није добровољно одрекао, иако је напустио њихов посед, јесу ствари лица избеглих из места пребивалишта услед принуде, страха за живот у ратним околностима, избегавања мобилизације за рат и сл. Такве ствари стога нису подобне за присвајање окупацијом, јер нису дерелинквиране - својина на ствари није уопште напуштена, већ само државина и то недобровољно. Такође, из истог разлога нису дерелинквиране ни ствари остављене у нужди (услед бекства од пожара, поплаве и сл.), као ни оне чији је посед изгубљен у неком ванредном догађају (попут пада авиона, саобраћајне незгоде, олује и др.).⁴⁷

2. Сматра се да изражавање воље за напуштањем ствари може бити не само изричито, већ и прећутно, ако се из понашања дотадашњег власника ствари може са сигурношћу закључити да он више не жели да је држи, нити да буде њен власник.⁴⁸

Изјава воље о одрицању од својине мора бити правно релевантна⁴⁹, па претходни власник мора бити пословно способно лице, које је овлашћено да

⁴³ Закон о дивљачи и ловству, Сл. гласник РС, бр. 18/2010, 95/2018. Према овом lex specialis-у уловљена дивљач и њени делови, трофеји и др. припадају кориснику ловишта. Видети: чл. 1, 2 и 45 овог закона.

⁴⁴ Закон о шумама, Сл. гласник РС, бр. 30/2010-61, 93/2012-28, 89/2015-12, 95/2018-267.

⁴⁵ Видети: чл. 46 ст. 2 ЗОСПО.

⁴⁶ Сворцан, С., *Коментар Закона о основама својинско правних односа*, Крагујевац, 2009, стр. 218.

⁴⁷ Бабић, И., *Стицање својине на напуштеним стварима и стварима одсутних лица*, Избор судске праксе, бр. 11/95, стр. 8.

⁴⁸ Ово је став изражен и у домаћој судској пракси. Видети: Пресуда Врховног суда Војводине, Рев. 363/90 од 23. V 1990.

⁴⁹ Gavella, N. *et alia*, нав. дело, стр. 366; Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004, стр. 272.

располаже правом на ствари коју жели да напусти. У противном, ако воља изјавиоца није правно релевантна, до стицања својине окупацијом неће доћи, јер ствар и даље има власника, а на једној ствари не могу постојати истовремено два права својине различитих лица (својство искључивости својине). Уколико је изјава воље о напуштању својине на ствари рушљива и не одговара унутрашњој вољи изјавиоца због тога што је дата под утицајем заблуде, преваре, претње или принуде – мишљења смо да ће дереликција бити пуноважна ако у законом предвиђеном року не буде тражено поништавање те изјаве.

3. О правној природи дереликције постоје различита мишљења, па је једни сматрају правном радњом, а други правним послом⁵⁰. Имајући у виду да је реч о каузалној правној радњи, која резултира негативним економским ефектом, тј. умањењем имовине лица које врши дереликцију, чини се да она јесте правни посао. Тим пре је напуштање својине пуноважно само ако га врши пословно способно лице.

4. Ако се упореди квантитет две поменуте категорије ничијих ствари, евидентно је да је у савременим правима број изворно ничијих ствари (које никада нису имале власника) врло ограничен, тако да се окупација најчешће своди на присвајање одбачених (напуштених) ствари.⁵¹ То је ЗОСПО-ом и изричито прописано, што значи да у домаћем праву, предмет окупације могу бити само напуштене покретне ствари, али не и оне које су изворно ничије⁵². На тај начин је појам ничијих ствари (подобних за окупацију) код нас значајно сужен, а самим тим и могућност примене института окупације. Предмет окупације у неким другим државама, међутим, могу бити све покретности које никоме не припадају⁵³, независно од тога из ког разлога немају власника, па чак, као што смо већ рекли, и непокретне ствари.

Број напуштених ствари у савременим условима, међутим, није мали - посебно ако се имају у виду напуштени кућни љубимци, који се до присвајања понекад збрињавају и у азилима за напуштене животиње, као и неке специфичне ситуације напуштања ствари, о којима ће бити речи.

5.2.2. Најчешћи објекти дереликције у савременим условима

Ствари које се у пракси најчешће напуштају су мање вредне покретне ствари, попут: одеће и обуће, књига, хране, хартије, лименог, пластичног и других врста отпада, намештаја, кућних апарата и других предмета из

⁵⁰ Видети: Стојановић, Д., Поп Георгиев, Д., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа*, Београд, 1980, стр. 106. Уп. Д. Попов, *нав. чланак*, стр. 368.

⁵¹ Гамс, А., *Основи стварног права*, Београд, 1971, стр. 282; Рашовић, З., *Стварно.....*, стр. 172.

⁵² Ковачевић Куштримовић Р., Лазић, М., *Стварно.....*, стр. 150.

⁵³ Такав је случај рецимо у хрватском праву.

домаћинстава, бицикала, олупина од аутомобила, као и кућни љубимци (посебно пси и мачке); а које су остављене на типичним местима попут: контејнера, улице, клупе у парку и сл.

Можда би се као место остављања напуштених ствари могле сматрати и организације Црвеног крста (и Црвеног полумесеца, као и други слични субјекти), јер грађани ствари које им више нису потребне остављају на тим местима у циљу њиховог преузимања од стране оних којима су потребне, а који на њима својину стичу окупацијом. Мишљења смо да када се одређене ствари предају Црвеном крсту, ова организација не стиче на њима својину путем поклона, јер грађани немају намеру да ствари поклоне Црвеном крсту као таквом, већ онима који се буду одлучили да ствари из просторија Црвеног крста преузму и присвоје. Црвени крст се може посматрати као нека врста сабирног центра за ствари којих су се одређена лица одрекла, јер им више нису потребне; а друга лица, којима су оне потребне их по свом избору и вољи могу присвојити. Пошто уговор о поклону не може бити закључен са неодређеним лицем, јер се унапред не може знати коме ће одговарати ствари донете у Црвени крст, може се размишљати и на начин да особе које преузму ствари из Црвеног крста те ствари не стичу деривативно (поклоном), већ окупацијом; а да ствари предате Црвеном крсту спадају у категорију напуштених ствари. Намера одрицања од својине на њима није спорна, јер некадашњи власници то свесно чине и манифестују, а и не занимају се за даљу судбину таквих ствари – баш као и када су у питању оне, које баце у контејнер или на отпад. Они верују да ће их неко присвојити, али им је јасно и то да је могуће да остављене ствари нико не жели да преузме и присвоји, јер се може догодити да оне никоме не одговарају. На сличан начин размишљају и власници који одређене ствари, које се још могу користити, не убацују у контејнере, већ остављају поред њих – са очигледном идејом да их учине видљивим за друге људе, који ће можда желети да их присвоје. Такве ствари се понекад остављају и испред дворишта оних који их више не желе, па цела ситуација представља неку врсту «понуде» за окупацију.

6. Закључак

Предуслов хармонизације стварног права Србије са државама ЕУ је да сви домаћи стварноправни институти претходно буду адекватно и потпуно регулисани, што у овом тренутку није случај. То се посебно односи на све начине стицања својине, па и стицање окупацијом (присвајањем). Иако је окупација у ЗОСПО начелно уређена, добро би било да поједина питања у вези ње будућим прописима буду и додатно прецизирана. То нарочито важи за предмет окупације, односно питање својстава ничијих ствари, које представљају једину категорију ствари на којима је стицање својине на овај

начин могуће. У кратким цртама, изложићемо резултате анализа које смо у том смислу у раду извршили.

Да би ствар на којој не постоји ничије право својине могла бити предмет окупације, она најпре мора постојати у садашњем тренутку и испуњавати све услове да би се могла сматрати стварју у грађанскоправном смислу речи, а то значи да је: 1) материјални део природе; 2) који може бити у власти човека; 3) ограничен је у простору; 4) чини самосталну и функционалну целину; 5) разликује се од човека; 6) може служити задовољавању човекових потреба; и 7) може бити објекат својине (што не значи да је то право у промету).

Ничија ствар мора бити телесна, јер бестелесне ствари, тј. права не могу бити својински објекат нити могу бити без титулара, па самим тим не могу бити ни предмет окупације. Она такође мора да спада у категорију индивидуално одређених или индивидуализованих генеричних ствари, а у складу са начелом специјалности стварног права. Зависно од државе о којој је реч предмет окупације може бити ничија покретна или непокретна ствар. У домаћем праву предмет окупације могу бити само покретности, али нема препрека да у будућности то буду и непокретне ствари, као што је то, рецимо, случај у швајцарском праву.

Најспорније питање у вези предмета окупације је да ли је она могућа на стварима у промету или ван промета. Иако је према већинском мишљењу окупација могућа само на стварима у промету, наше анализе су показале да то није исправан став. Наиме, да би ствар била у промету, потребно је да је подобна да буде својински објекат, као и да на њој постоји право својине које се може преносити имовинскоправним пословима. На ничијој ствари право својине уопште не постоји, па се оно самим тим не може ни преносити, мада ове ствари јесу подобне да буду својински објекат уколико није реч о јавноправним добрима у јавноправном режиму – из чега произилази да су ничије ствари као једини могући предмет окупације ствари ван промета.

Ствари без власника могу бити изворно ничије и напуштене ствари. Иако је изворно ничијих ствари у савременим условима све мање, мишљења смо да нема разлога да се круг ничијих ствари и могућих објеката окупације у домаћем праву сведе само на ствари које је власник напустио.

Конечно, институт окупације ни у савременим условима није изгубио на свом значају, јер је, поред ствари мање вредности, све више напуштених кућних љубимаца, а могуће је и ствари предате Црвеном крсту (или Црвеном полумесецу) третирали као напуштене ствари, подобне за окупацију из разлога о којима је у раду било речи.

*Nina Planojević, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE OBJECTS IN TRANSACTION AND THE OBJECTS OUTSIDE TRANSACTION IN THE CONTEXT OF ACQUIRING OWNERSHIP BY OCCUPATION

Summary

In this paper, the author conducts the analysis of one of the segments of the institute of occupation (appropriation) - the issue of the type of objects which could be the subject of this type of ownership acquisition. In order to introduce this topic to readers, in the first part of the paper the author first defines the concept of this institute and the conditions which make it possible. Starting from an indisputable point which is derived from the mere essence and the concept of occupation, that it can include only the objects which are unowned, i.e. which are no one's property, in the following parts of the paper the author considers two questions. The first question is to what category of objects the unowned objects belong to, particularly reflecting on whether the objects, which are the subject of occupation, are the objects in transaction or the objects outside the transaction, which is the issue that has stirred up opposing arguments in legal theory. The second topic which the author addresses is the question of the category of objects that may be considered to be no one's property. In the conclusion of the paper, the author sums up the results of her analysis.

Key words: *acquisition of ownership over movable property, original acquisition of ownership, the subject of occupation, unowned objects, abandoned (de-relinquished) object.*

Литература

- Бабић, И., Јотановић, Р., *Увод у грађанско право*, Бања Лука, 2018.
Бабић, И., *Грађанско право, књ. 2 - Стварно право*, Београд – Нови Сад, 2012.
Бабић, И., *Увод у грађанско право и стварно право*, Приручник за правосудни испит, Београд, 2016.
Бабић, И., *Стицање својине на напуштеним стварима и стварима одсутних лица*, Избор судске праксе, БР. 11/95.

- Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004.
- Водинелић, В. В., *Грађанско право - Увод у грађанско право и Општи део грађанског права*, Београд, 2012.
- Gavella, N. *et alia*, *Стварно право*, Загреб, 1998.
- Гамс, А., *Основи стварног права*, Београд, 1966.
- Donahue, Ch., *Noodt, Titius, and the Natural Law School: The Occupation of Wild Animals and the Intersection of Property and Tort*, Satura Robert Feenstra (Hrsg. J.A. Ankum, J.E. Spruit, F.B.J. Wubbe), Fribourg, 1985.
- Ђорђевић, А., *Окупација (присвојење) као начин прибављања својине*, Архив за правне и друштвене науке, БР. 4/1906.
- Ђорђевић, А., *Налазак иззубљених ствари и блага*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2/2006.
- Живковска, Р., *Стварно право*, књ. 1, Скопје, 2005.
- Ковачевић Куштримовић Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2004.
- Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Грађански законик Србије и право Европске уније*, Правни живот, БР. 11/2007.
- Николић, Д., *Хармонизација и унификација грађанског права – елементи за стратегију развоја правне регулативе*, Нови Сад, 2004.
- Николић, Д., *Уједначавање стварног права (путеви и странпутице)*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, Ријека, БР. 3/2003.
- Перић, Ж., *Специјални део Грађанског права - Стварно право*, штампано као рукопис по предавањима г. Живојина М. Перића, проф. универзитета, без податка о месту и години издања.
- Павићевић, А., *Појам скривеног блага*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 2, Крагујевац, 2014.
- Pavićević, A., *Finding of treasure trove in Comparative law and in future Serbian law*, Law in the process of globalization: Collection of papers contributed on the occasion of 40th anniversary of the Faculty of Law of the University of Kragujevac, Kragujevac, 2018.
- Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац 2012.
- Планојевић, Н., *СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ ОД НЕВЛАСНИКА*, Крагујевац, 2008.
- Планојевић, Н., Живојиновић, Д., *Промет делова човековог тела у нашим новим прописима и Преднацрту Грађанског законика*, Правни живот, бр. 10/ 2019.
- Планојевић, Н., *Урбана комасација: европски институт у српском праву*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 11, Крагујевац, 2023.
- Планојевић, Н., *Прерада туђе ствари у домаћем позитивном праву*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 9, Крагујевац, 2021.
- Полојац, М., *Српски грађански законик и одредбе о присвајању дивљих животиња: рецепција изворног римског права*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/2012.
- Polojac, M., *Gaius, Hadzic and occupatio of wild animals: classical Roman law in the Serbian Civil Code*, Fundamina: a Journal of Legal History, Vol. 20, no. 2/2014.
- Попов, Д., *СТИЦАЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ ОКУПАЦИЈОМ СТВАРИ*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1-2/2008.
- Попов, Д., Цветић, Р., Николић, Д., *Практикум за грађанско право*, књ. 2, *Стварно право*, Београд, 1992.
- Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2002. и 2010.

- Рашовић, З., *Право својине*, Подгорица, 2024.
- Рашовић, З., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа са судском праксом*, Подгорица, 2002.
- Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Oscitatio од римског до савременог српског права*, Правни живот, бр. 10/2018.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2020.
- Стојановић, Д., *Стварно право*, Крагујевац, 1980.
- Стојановић, Д., *Увод у грађанско право*, Београд,
- Стојановић, Д., Поп Георгиев, Д., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа*, Београд, 1980.
- Сворцан, С., *Коментар Закона о основама својинскоправних односа*, Крагујевац, 2009.
- Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад одбрањен на Правном факултету у Крагујевцу новембра 2021.